

A kommunikációs jog és rendszere

© Buday-Sántha Andrea

Budapesti Gazdasági Főiskola KKK

drbudaysantha@gmail.com

A kommunikációs jog fogalma

Kommunikációs jog kifejezés

E jogi disciplina közjogi gyökerei a kifejezés szabadság, a kommunikációs szabadság, a kommunikációs jogok nemzetközi elfogadására, valamint egyes nemzetek alkotmányi deklarációjára vezethető vissza. A kommunikációs jog, a nemzetközi szakirodalomban való megjelenése, jogági nevesítése csak az utóbbi évtizedekre tehető.

Elnevezését illetően a jogtudósok, a különböző országok joga és a nemzetközi jog dokumentumai többé-kevésbé eltérő kifejezéseket használnak (vö. Halmai, 2002:17). Egyes szerzők kommunikációs jog (mint például Caristi & Davie, 2012, Ambrus, 2010), vagy társadalmi kommunikációs jog megnevezéssel illetik, míg más jogtudósok csak egyes részterületeit vizsgálva, annak megfelelő elnevezéssel élnek. Így pl. gyakran használják a médiajog, médiaszabályozás kifejezést, amely *„leszűkítve a különböző kifejezési eszközökre, kommunikációs technikai berendezésekre, valamint a kommunikáció aktív alanyainak jogaira vonatkozik. Figyelembe kell vennünk azonban magát a kommunikációt és azokat a társadalmi intézményeket, amelyek részt vesznek ebben a folyamatban, beleértve az információ fogyasztók jogait”* – vélekedik Ambrus (2010:15).

A hazai jogtudományban a kommunikációs jog egzakt jogterminológiai megfogalmazására ez idáig nem került sor, ugyanakkor annak alapjogi szabályozásáról, feldolgozásáról számos, értékes jogi szakirodalom született. Nem véletlenül, hisz ezek némelyike már önálló jogterületként vagy kvázi jogágként (pl. sajtójog, adatvédelmi jog) már elfogadást nyert.

A kommunikációs jog fogalmi megközelítései

A nemzetközi jogirodalomban is egyre több kiváló szakmai tanulmány, könyv foglalkozik a kommunikációs joggal, illetve tárgykörébe tartozó egyes jogelméleti és joggyakorlati kérdésekkel.

Ambrus szerint a kommunikációs jog kifejezés átfogó fogalom, amely *„kiterjed a társadalmi kommunikáció minden területére és minden médiumra”* (Ambrus, 2010:11). Meglátása szerint, a kommunikációs jog az *„emberi kommunikáció folyamatában létrejött társadalmi viszonyokat szabályozza”* (Ambrus, 2010:16), és e jogág azoknak a normáknak összessége, amelyek a *„személyek, a média, a közhatalom és a társadalom közötti közvetlen és közvetett kommunikációban kialakuló társadalmi” viszonyokra vonatkozik* (Ambrus, 2010:15). A kommunikációs jogot a közjog viszonylag új ágának tekinti, amely *„az információs társadalom fejlődésével*

egyre fontosabb szerepet játszik a média szabályozásában” (Ambrus, 2010:16). E jogág tárgyát pedig akként jelöli meg, hogy azok a társadalmi viszonyok képezik, amelyek „*az egyén, társadalom, közhatalom és média közötti információ közvetítésben jönnek létre, és amelyeket jogi normák szabályoznak*” (Ambrus, 2010:15). Ambrus tárgyi értelemben vett általános fogalmi meghatározással él, nem tér ki a fogalom tárgykörének közös lényegére illetve speciális vonásaira. A kommunikációs jogot csak közjogi értelemben tárgyalja és sajátos szempontú vizsgálatát erre korlátozva végzi el.

Dom Caristi és Williem R. Davie könyvükben (Caristi & Davie, 2012) egzakt fogalomalkotással nem élnek, ugyanakkor az amerikai alkotmány által biztosított kifejezés szabadságának kommunikációs jogi alakzatainak közjogi vonatkozásai (mint pl. a jog és igazságszolgáltatás rendszerének, az első alkotmánymódosítás által védendő értékek, korlátaik) mellett, a kommunikációs jog egyes magánjogi megnyilvánulásainak (mint pl. a magánélethez való jog, a szellemi tulajdon, a gyűlöletbeszéd, rágalmazás, adatvédelem és – hozzáférés, a reklámjog, és médiajog, a hírközlés és telekommunikáció) főbb kérdéseivel is foglalkoznak. A kommunikációs jog jogforrási rendszerével és a tárgyalt témakörökkel – mint a kommunikációs jog részterületeivel – utal e jogág tartalmi összetevőire.

Véleményem szerint, a kommunikációs jogról – mint más jogágakról, legyen az akár vegyes, para jogág (így pl. az állami egyházjog Ádám, 2007:261-332) – többféle értelemben beszélhetünk. Ezek közül is, kiemelten szólhatunk róla

- mint – tárgyi értelemben – kommunikációs vonatkozású jogi normacsoport, a kommunikációra vonatkozó jogszabályok összessége,
- mint – közjogi értelemben – a jogágazatok illetve jogi normák speciális halmaza, melyeket a kommunikáció ténye fog össze,
- mint – alanyi értelemben – e normarendszer sajátos tárgyú és tartalmú alanyi jogosultságainak és kötelezettségeinek összessége,
- mint kvázi, vegyes jogág,
- mint tudományág, és
- mint felsőoktatási tananyag.

Meglátásom szerint, a pozitív jogi, vagyis tárgyi jogi értelemben vett kommunikációs jog hazánkban azoknak a jogszabályoknak, jogszabályi rendelkezéseknek, a Magyarországra kötelező nemzetközi jogi és szupranacionális előírásoknak, közjogi normatív aktusoknak, valamint magánjogi jogosultságoknak, kötelezéseknek és alkotmánybírósági általános határozatoknak, egyéb normák rendezett összessége, amelyek a kifejezés és kommunikáció szabadságra, a nyilvánosságra és intézményrendszerére vonatkoznak.

Negatív jogi, vagyis alanyi jogi értelemben vett kommunikációs jog, annak megvalósulást jelentő, a kommunikáció alanyainak kifejezési-, kommunikációs jogaik, lehetőségeik és kötelezettségeik, felelősségeik összessége, amelyek

- az alanyok kommunikációs alakzataira, kifejezés módozataikra, tevékenységük autonómiájára és az egymáshoz illetve az államhoz fűződő partneri jogállására, valamint kapcsolati formáira,
- a kommunikációt, információt közvetítő médiumokra, egyéb infokommunikációs eszközökre, és ezek technikai hátterére,
- az államnak (önkormányzati szerveknek és közszolgálati intézményeknek) a kifejezés és kommunikáció szabadságának érvényesülésére, a szabad kommunikációt biztosító jogintézményekre, a megnyilvánulási formák támogatási, együttműködési és tájékoztatási kötelezettségeire,

- a szabad kommunikáció intézményi hátterét biztosító szervezetrendszer alakítására, jogszerű és demokratikus működési feltételeinek állami biztosítására,
- a kommunikáció által kiváltott jogséremlmek szankcionálására és megelőzésére,
- az általuk létrehozott, fenntartott és működtetett (oktatási, művészeti, tudományos, kulturális etc.) intézményekben folytatható kommunikációs tevékenységekre és a kommunikációs jog oktatására, valamint
- a társadalom kommunikációs rendszerében működő szervek illetve személyek (munkajogi stb.) védelmére, támogatásaira, adófizetési és más kedvezményeire vonatkoznak.

Fontos jeleznem, hogy az előzőekben megjelölt szabályozási tárgyak felsorolása nem kimerítő, az nem tarthat igényt sem a teljességre, sem a lezártságra, tekintettel az állandóan fejlődő és változó volta miatt. (Ez igaz más kvázi, vegyes jogágakra is.)

Fogalomalkotásomhoz az alábbi kiegészítő és egyben alátámasztó gondolatokat fűzöm. Érdekes kérdés, hogy a kommunikációs jog megfelel-e a jogági besorolás jogtudományi kritériumainak, azaz jogágazatnak minősíthető-e. E körbe történő besorolásnak több megközelítése van. Ezek közül az *Ádám Antal* általi, széles körben elfogadott felfogás szerint, „*valamely jogi normacsoport akkor kezelhető jogágazatnak, ha*

a) ennek kereteit és tartalmi irányultságát lényeges, közös alapelvek határozzák meg,

b) a jogi normák szabályozási tárgyai jellegzetes közös vonásokat viselnek magukon,

c) az általuk biztosított alanyi jogosultságokban és előírt kötelezettségekben más jogosultság- és köteletségcsoportoktól eltérő, közös tartalmi elemek találhatók,

d) és végül, ha a szabályozási módszerben sajátosan érvényesül a diszpozitivitás vagy a kógenia dominanciája” (Ádám, 2007:263-264).

A jelzett feltételek vizsgálatának eredményeként megállapíthatjuk az a) pontban megjelölt feltétel fennállását. A korábban megjelölt tárgykörökre vonatkozó szabályozásnak tartalmi keretet és irányultságot szab az alaptörvényben biztosított kifejezés és kommunikáció szabadság, a kommunikációs jogok és egyéb alapjogok másodlagos kommunikációs jogi tartalma, a jogállamiság, a demokratikus állami berendezkedés, a média függetlensége, az hatalmi ágak elválasztása, az állam és az egyház elválasztása és egyéb alkotmányos elvek, valamint a jogági alapelvek. A b) – c) – d) pontban jelzett feltételek abszolút értelemben nem, csak részben állnak fenn. A vizsgált tárgykörben különböző – alkotmányjogi, közigazgatási jogi, pénzügyi jogi, polgári jogi, munkajogi, büntetőjogi, szabálysértési (etc.) – normák által szabályozott jogviszonyok, jogosultságok, köteleességek, tilalmak, felelősségek és szankciók egyaránt megtalálhatók.

Fontos azonban kiemelni, hogy a kommunikációs jogban a különböző jogágazatokhoz, jogterületekhez tartozó olyan rendelkezései kapcsolódnak egymáshoz, amelyek a kifejezés és kommunikáció szabadságra, valamint a nyilvánosságra, a médiumokra és a kifejezés bármely megvalósulására és ennek intézményrendszerére vonatkoznak, és amelyek sajátos tartalmát a felsorolt, illetve más alapelvek, követelmények, alapjogok és tilalmak jelentősen determinálják.

Mindezek alapján, véleményem szerint megállapíthatjuk, hogy a kommunikációs jog, jelentős alkotmányi értékek és jogági alapelvek által áthatott, egymással szoros funkcionális összefüggésben álló, de eltérő jogágazati jegyeket is viselő

rendelkezéseknek rendszerbe foglalható összessége (mint pl. az állami egyházjog is, Ádám, 2007:264).

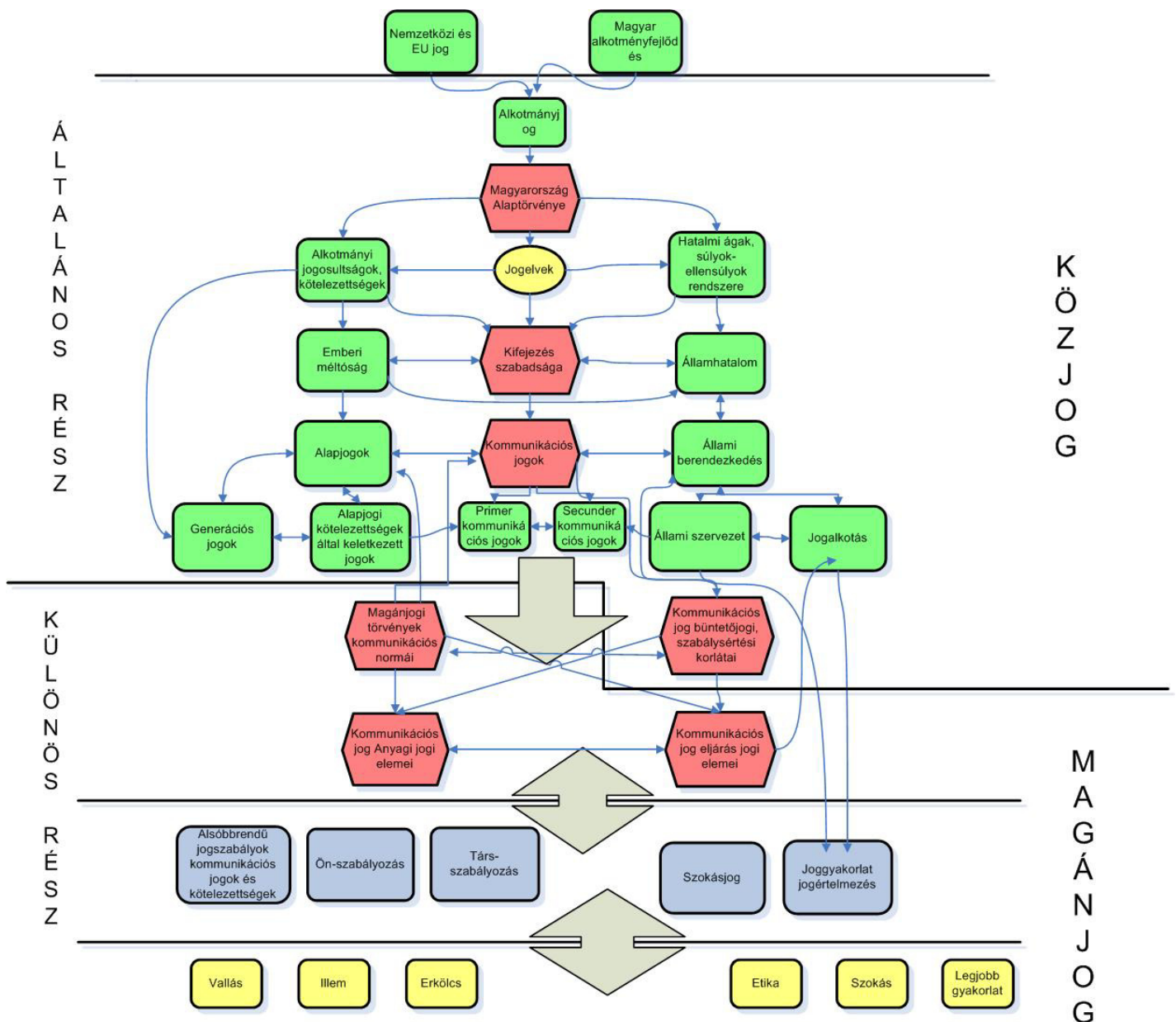
Megközelíthető oly módon is, hogy a kommunikációs jog egymással szorosan összefüggő, kiemelt alapjogi értékek által meghatározott, funkcionálisan összekapcsolódó, de eltérő ágazati sajátosságú (Ambrus, 2010) jogszabályoknak, jogszabályi rendelkezéseknek és más jogi normáknak (pl. normatív szerződések és más jogi előírásoknak) olyan összessége, melyeket – a megjelölt vonások szerint – közös névvel illetett jogi normacsoportnak, vagy több jogágazathoz kapcsolódó vegyes, illetve összetett jellegű, különös (plurális, kvázi, para, semi, sui generis) jogágazatnak nevezhetjük (ez a már hivatkozott állami egyházjog esetében is fennáll, Ádám, 2007:264; Ádám, 2015). E sajátos jogági jelleggel mutat rokonságot, – mint vegyes, összetett kvázi jogág – pl. a már hivatkozott médiajog, állami egyházjog, vagy a környezetvédelmi jog, a sportjog. (E jogágakat egyes jogtudósok keresztülfekvő jogágazatként nevesítik.)

A kommunikációs jog, mint a jogtudomány önálló, a jogrendszer kibontakozó, „*új ága, szervesen kapcsolódik a jogrendszer többi összetevőjéhez*” (Ambrus, 2010:11). E jogág normáinak – előzőkben jelzett – alkotmányi elvi meghatározottságuk, szoros funkcionális kapcsolatuk, és közös jellemzőik, egymásra vonatkoztatott alkalmazásuk igazolják együttes (gyakorlati, oktatási, tudományos stb.) vizsgálatát, és a kommunikációs jog, mint tudományágazat valós szükségességét.

Korábban már utaltam rá, hogy jómagam 6 éve oktatom a kommunikációs és médiajog elnevezésű felsőoktatási tárgyat, melynek előadás- és tananyaga képezi az értekezés tartalmi alapját. Megjegyzem, a tananyagának egyaránt figyelemmel kell lenni e jogág összetettségére, sajátosságaira, valamint a legfrissebb kutatási eredményekre, a tételes jogi szabályozásra és a valós gyakorlatra, különös tekintettel, eme különös jogág fejlődő illetve fejlesztésre szoruló voltára.

Kommunikációs jog „Hálómodell”

A kommunikációs jog fogalmi rendszere egyértelműen utal összetettségére, és rétegzettségére egyben igazolja, hogy a kommunikáció valamennyi magatartásunk, az emberi-, társadalmi lét alapja és annak jogi tükröződése. A kommunikációs jog – mindenhol jelen van, mindent befolyásol és meghatároz – önálló, szövevényes, úgymond hálószerű rendszere, átszövi az egész jogrendszert. E markáns jelenséget, a kommunikációs jog normarendszerének, és a kommunikációs jogosultságoknak, kötelezettségeknek összetettségét jól szemlélteti – az általam kidolgozott, szerkesztett – kommunikációs jog Hálómodell ábrája. E modell sajátosságait, a kommunikációs jog főbb jellemvonásait, szabályozás ismérveit az következőkben összegzem.

Kommunikációs jog általános jegyei

Az előzőekben bemutatott „Hálómodell” jól prezentálja, egyben kommunikációs jog egészére igazolja, az alábbi megállapításaim, melyek a kommunikációs jog jellemzői egyben.

- Olyan relatíve új, vegyes, kvázi jogágot jelent, mely hagyományos jogágakon átnyúló joganyag, lényegében a jogszabályok sajátos szempont szerinti csoportosítása. Azokat a jogi normákat, rendelkezéseket soroljuk ide, amelyek valamely szempontból relevánsak a kommunikáció szempontjából (a médiajog vonatkozásában hasonlóan vélekedik Polyák, Gálik & Polyák, 2005:27-28).
- Sajátos vizsgálati tárgya – a kommunikációval kapcsolatos életviszonyok, ezek belső összefüggései, melyek a megértésükhöz, feldolgozásukhoz speciális kommunikációs-, média-, gazdasági-, politológiai-, műszaki-, pszichológiai- és egyéb társadalomtudományi ismeretek szükségesek – is igazolja kvázi önállóságát.

- A kommunikációs jogról jogelméleti szempontból – ahogy erre már előzetesen utaltam – kettős értelemben beszélhetünk. Egyrészt alanyi jogi értelemben (*facultas agendi*), mely a kommunikációs jogosultságot és cselekvési lehetőséget jelenti, másrészt tárgyi értelemben (*norma agendi*) a kommunikációra vonatkozó jogforrások, jogi normák összessége.
- A normarendszer biztosítja az állami, a társadalmi csoportok, és egyéni érdekek védelmét, ami egyben a kommunikációs jog korlátjaiként is megjelenik a szabályozásban. A jogokat és lehetőségeket kiterjesztő, azaz legszélesebb, a korlátokat pedig legszűkebb értelemben kell alkalmazni.
- A kommunikációs jog részterületei különböző fejlődési szakaszban és szabályozottsági szinten vannak, ugyanakkor számtalan érintkezési ponton szorosan kapcsolódnak egymáshoz, csakúgy, mint az általuk szabályozott viszonyok, amelyeknek normarendszerét a folyamatos fejlődés, és joganyagának bővülése jellemzi.
- Szoros és kölcsönös összefüggés létezik a kommunikációs jog fogalmai és a részterületeit képező jogágak fogalmai között (E megállapításra már Ambrus is utalt, Ambrus, 2010:16).
- A folyamatosan változó intézmény-, illetve szervezetrendszere már jól körülhatárolható. A kommunikációs cselekmények, tevékenységek szabályozását, illetve annak kontrollját ellátó, azt szabályzó, irányító vagy felügyelő Országgyűlés, kormányzati szervek, intézetek, állami hatóságok száma és feladatköre egyrészt folyamatosan bővül, másrészt integrálódik, azaz strukturálisan átalakul.

Kommunikációs jog jogforrási rendszere

A kommunikációs jog jogforrási rendszere rétegzett normarendszert takar, a kommunikációra vonatkozó valamennyi kötelező és nem kikényszeríthető szabályt magába foglalja. Tekintettel arra, hogy minden magatartás egyben kommunikáció és minden kommunikáció egyben magatartás, a kommunikációs jog óriási méretű (talán a legnagyobb) normaanyagot ölel fel, mely az ember megjelenése óta folyamatosan fejlődik. Ez egyrészt, mint az idegrendszer átszövi az egész jogrendszert, másrészt a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális, szociális (etc.) és az egyéb együttélési normák kommunikációs kapcsolódásait is magába foglalja. Ezek két fő csoportra oszthatók: vannak az egzaktan a kommunikációra vonatkozó szabályok (primer) és vannak, melyek más-más életviszonyt szabályoznak, de közvetve hatnak a kommunikációra (secunder). Emiatt van a kommunikációs jognak többszörös összetettsége, sokszintű, rétegzett normarendszere.

A kommunikációs jogágazat összetevői szervesen kapcsolódnak a jogrendszer többi eleméhez. Ambrus szerint a kommunikációs jog jogforrási rendszerét összességében olyan jogszabályok képezik, amelyek a személy, a társadalom, a közhatalom és a média jogait és kötelezettségeit fogalmazzák meg (Ambrus, 2010:18). Konkrétan a következőket sorolja ide: „*a törvény, az elnöki rendelet, a kormányhatározat, a kormányrendelet, a miniszteri rendeletek és utasítások, a helyhatósági határozatok, az EU-jog, a bírói vagy esetjog, a szokásjog, a jogirodalom nem képez jogforrást, de fontos szerepet játszik a jogértelmezés és jogalkalmazás területén*” (Ambrus, 2010:17). A nemzetközi dokumentumok közül pedig, csak azokat tekinti jogforrásnak, amelyek a hazai jogalkotás integrált részeivé váltak (Ambrus, 2010:11).

Álláspontom szerint, ennél szélesebb körű jogforrási rendszerrel bír a kommunikációs jog. A jogforrási hierarchiában történő elhelyezkedésük szempontjából normái közt találhatunk nemzetközi, szupranacionális és EU normákat, alkotmányos, törvényi és alsóbb rendű jogszabályokat, valamint az önszabályozás és a társszabályozás, a hatósági jogalkotás során megalkotásra

kerülő normákat, az etika, az illem, az esetjog, a szokásjog, a vallási tanok és az emberiség alapvető erkölcsi normái mellett.

A jogforrások közt vannak olyan normák, amelyek közvetlenebbül és vannak, amelyek távolabbról kapcsolódnak. A kommunikációs tartalmuk illetve jellegük alapján megkülönböztethetünk primer (elsődleges) és secunder (másodlagos) jogforrást. Az elsődleges kommunikációs normák közé tartozik konkrétan a szabad kommunikációra, annak gyakorlására (pl. választójog) és annak biztosítását szolgáló, intézményrendszerét szabályozó önálló jogintézmények (pl. tájékoztatási kötelezettségek) szabályai. A másodlagos normák csoportját képezik azok a jogintézmények, amelyeknek alapvetően más társadalmi célja van, de szoros a kapcsolódás, mivel megvalósulása, eredménye kommunikációs formát ölt, illetve a konkrét kommunikációs formai megnyilvánulása (pl. eljárási normák) miatt elválaszthatatlan részét képezi e jogágnak.

Kommunikációs jog osztályozása

A kommunikációs jog osztályozására több jellemző ismérv fogalmazható meg.

- A kommunikációt szabályzó joganyag heterogén. A személyközi, a nyilvános kommunikációra és a tömegkommunikációs médiumokra (etc.) eltérő jogi rendelkezések irányadók.
- Területi hatóköre szerint, elkülöníthető a nemzetállamon belüli és a nemzetek feletti (regionális, globális) normákra.
- E normarendszer a jogtudomány nagy tartományával érintkezik. Hangsúlyozandó, hogy a jogi norma tárgya szerint vannak közjogi, magánjogi, valamint büntetőjogi vonatkozásai (e jellegzetességet az infokommunikációs jog vonatkozásában már megfogalmazta Balogh, 2004:47), a kommunikáció látószögéből integrálja a joganyag egyes elemeit (ekként vélekedik Gálik és Polyák a médiajog tekintetében is, Gálik & Polyák 2005:27). A vizsgálandó joganyag egyaránt tartalmaz: nemzetközi jogi, alkotmányjogi, közigazgatási jogi, pénzügyi, büntetőjogi, polgári jogi szabályokat, valamint integrálja a médiajogi, szerzői jogi, adatvédelmi jog, reklám jog, pr jog, marketing jog, info – kommunikációs jog, internetjog (etc.) normáit.
- Megtalálhatók köztük anyagi jogi és eljárásjogi szabályok, valamint cogens és dispozitív rendelkezések egyaránt.
- Eme joganyag rendelkezik általános és különös (szektorális) résszel. A kifejezési és kommunikációs jogok, mint dogmatikai egység jelenti a kommunikációs jog általános részét, míg az alkotmányi rendelkezésekből levezethető, származtatott jogok, szektorális és alsóbbrendű jogszabályok összessége képezi a kommunikációs jog különös részét. Ezen belül, a kommunikációs piac által felölelt szakterületek szerint a pr jog – a különös, a reklám jog – a specifikus, a média jog, az adatvédelmi jog és a szerzői jog (etc). – a „társjog.” A megkülönböztetés azért indokolt, mert az általános normatívák nem tesznek különbséget az ágazatok között, a szektorális szabályok pedig, kifejezetten a kommunikációs ipar valamely ágazatára (ekként vélekedik Gálik és Polyák a médiajog tekintetében is, Gálik & Polyák, 2005:33), kommunikációs eszközre, technológiára, a kifejezés megnyilvánulási formájára vagy tartalmára (etc.) vonatkozik.
- A kommunikációs jog irányultsága alapján megkülönböztethetjük a kifejezés-, a tartalom-, a kommunikációs piaci-, az intézményi-, technikai-, technológiai-, infrastrukturális szabályozást (eme osztályozási szempontot Gálik és Polyák a médiajog területén tekinteti érvényesnek Gálik & Polyák, 2005:32).
- E rendszer megközelíthető az anyajogok (az alaptörvényben rögzített kifejezési-, kommunikációs jogok) és a származtatott jogok (kifejezési és kommunikáció szabadságból levezetett normák) szerint.
- A kommunikációs jog normarendszerét osztályozhatjuk kommunikációs szintek szerint, mint személyközi kommunikáció, piaci kommunikáció, szervezeti kommunikáció,

tömegkommunikáció normái; de az alanyai alapján is, mint az egyéni kommunikáció, szervezeti kommunikáció, állami kommunikáció, nemzeti kommunikáció, nemzetközi kommunikáció szabályozása.

A kommunikációs jog megnyilvánulási területei

A kommunikációnak szinte végtelen megnyilvánulási formája van. Fontos hangsúlyoznom, hogy kommunikációs jog általános részét képező alkotmányi rendelkezésekből levezethető, származtatott magánjogi (szektorális és alsóbbrendű jogszabályok) normatívái képezik a kommunikációs jog különös részét. Ennek keretjellegű bemutatására, a több megközelítési lehetőség közül a kommunikációs jog – kommunikációs szintek szerinti - megnyilvánulási területeinek osztályozását veszem alapul.

Személyek közti kommunikáció

A személyek egymás közötti vagy társadalmi, gazdasági, állami szervekkel történő (pl. önkormányzati vagy egyéb hatósági szervek) napi kommunikációja, az e-kormányzat és e-közigazgatás, illetve a nyilvánosság előtti kommunikációja (nyilvános beszéd), valamint a személyes adatok, információk köre alkotja főbb megjelenési formáit.

Elsődlegesen a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény biztosítja a személyek polgári jogi védelmét, a személyiségi jogok és a személyhez fűződő jogok körét, de fontos szabályokat fogalmaz meg a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályait rögzítő 2004. évi CXL. törvény, és más eljárási törvények (Pp., Be., etc.), az önkormányzati törvény (2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól), a választási törvény (2013. évi XXXVI. törvény választási eljárásról), az infótörvény (2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról) és a fogyasztóvédelmi törvény (1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről), továbbá vannak pl. munkajogi vonatkozásai is (például a munka törvénykönyvének egyik új rendelkezése - 2012. évi I. törvény 8. § (2)-(3) bek. - kimondja, hogy a munkavállaló munkaidején kívül sem tanúsíthat olyan magatartást, amely alkalmas munkáltatója jó hírnevének veszélyeztetésére, a munkavállaló véleménynyilvánításhoz való jogát a munkáltató jó hírnevét sértő vagy veszélyeztető módon nem gyakorolhatja. E célból a munkavállaló magatartása korlátozható, melyről a munkavállalót tájékoztatni kell).

Ezek a normák biztosítják különösen az emberi méltóság tiszteletben tartását, az önrendelkezési jog és a tájékoztatáshoz való jog, valamint a tisztességes eljárás, egyenlő bánásmód, vagy a szükséges titoktartási kötelezettségek, a jó hírnév védelmének érvényesülését.

Piaci kommunikáció

A marketing-kommunikáció elemei, mint a reklám, a direkt marketing, a személyes meggyőzés, eladásösztönzés (pl. sorsolások, vásárlói bónuszok), valamint a közvélemény-, a piac-, illetve az egyéb marketing célú kutató tevékenység képezi e terület főbb összetevőit. A mindennapjainkban megjelenő, mondhatni sokszor nyomasztó mennyisége miatt, kiemelt figyelmet kíván a közvetlen üzletszerzés (mint az ügynöki, üzletkötői, céglátogatói, pl. orvos-látogatói tevékenység), mely a direkt megkeresés módszerével végzett tájékoztató tevékenységnek és a kiegészítő

szolgáltatásoknak az összessége. Ezek célja az érintett részére termék vagy szolgáltatások ajánlása, hirdetések továbbítása, a fogyasztók vagy kereskedelmi partnerek tájékoztatása, befolyásolása az üzletkötés előmozdítása érdekében.

Ez a terület viszonylag jól szabályozott. Így a reklámtevékenység alapvető normáit a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló (2008. évi XLVIII. tv.) törvény rendezi. Továbbá fontos szabályokat rögzít a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. tv.) törvény, a kereskedelemről szóló (2005. évi CLXIV. tv.) törvény, az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló (2001. évi CVIII. tv.) törvény és a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló (1996. évi LVII. tv.) versenytörvény. Külön (a 2001. évi XCVI. tv., a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről szóló) törvény rendezi a reklámok, az üzletfeliratok és a közérdekű közlemények nyelvi követelményeit, valamint fontos utalni a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról rendelkező 1997. évi XI. törvényre, mely a jelzések, megjelölések, árujelzők, márkák (etc.), eredet-megjelölés, a szellemi kifejezés, alkotás védelmét is szolgálja, a szellemi alkotásokról szóló törvényi rendelkezések mellett. A közvetlen üzletszerzés és a kutatás szabályairól (1995. évi CXIX. tv., a kutatás és közvetlen üzletszerzés célját szolgáló név- és lakcímadatok kezeléséről) rendelkező törvényben találhatjuk azonban a DM, azaz a direkt marketingre vonatkozó rendelkezéseket. A jogforrások vizsgálata során számtalan alsóbbrendű jogszabállyal, illetve szektorális szabályozással is találkozhatunk, így például a gyógyszerpiacra és a gyógyszerreklámra vonatkozó szabályok, a dohányreklámozás normái, valamint számos etikai kódex született az utóbbi évtizedben (pl. Reklámetikai kódex, Gyógyszergyártók reklámetikai kódexe) a tisztességes piaci kommunikáció elősegítése céljából.

Szervezeti kommunikáció

A szervezetek kommunikációjának megnyilvánulási területei a public relations, a szervezetek külső, belső kommunikációs tevékenysége – mint például, a sajtófigyelés, a szóvivői tevékenység, az intranet, internet és egyéb elektronikus kommunikáció, a sajtókapcsolatok, a szponzoráció, a mecenatúra, a fundraising, filantrópia, a társadalmi felelősségvállalás (CSR), az esemény- és rendezvényszervezés, a lobbitevékenység, a közérdekű és személyes adatok kezelése – melynek célja a tájékoztatás, az érintett szervezet jó hírnévének és kapcsolatainak építése, ápolása, valamint a környezetével a kölcsönös bizalom kialakítása, fenntartása.

Vonatkozó szabályozás területei szerteágazóak. A szervezeti kommunikációs tevékenységek területeinek jelentős része szabályozatlan vagy hiányos a jogi rendezése, és szétszortan jelennek meg a jogrendszerben. Például az adományozásról fontos szabályokat alkot az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló (2011. évi CLXXV. tv.) törvény, a szponzorációt ágazati szabályozásban találhatjuk (mint például a sportról szóló 2004. évi I. törvény 35-37.§ -a szabályozza a sport szponzorációt, emellett a támogatások rendszerét, a sportrendezvényeket, és az adatkezeléseket). A vállalatok társadalmi felelősségvállalásáról, azaz a közjó szolgálatáról, pedig EU direktíva (2003/51/EK), valamint a közhasznú, társadalmi célú tevékenységről szóló beszámoló jelentésről a már hivatkozott egyesülési

törvény rendelkezik. A számvitelről szóló törvény (2000. évi C. törvény 1. sz. Melléklete jelöli meg az immateriális javakat) teszi lehetővé a goodwill, az üzleti jó hírnév megjelenítését a pénzügyi beszámolóban. A lobbitevékenységről szóló törvény megalkotása nagy hiányt pótol, majd hatályon kívül helyezése joghézagot eredményezett. Szintén hiányzik a jelenleg előkészítés alatt álló rendezvényszervezésről szóló törvény is. A szerzői jogi törvényünknek vannak pl. a sajtófigyelésre alkalmazandó szabályai, ugyanakkor a tájékoztatási, szóvivői tevékenységet számtalan norma, köztük alsóbb rendű jogi normák is nagyszámban szabályozzák. A joghézagok pótlására a nagyobb vállalatok, for és non profit szervezetek rendelkeznek belső szabályozással (lásd. pl., a Rendőrségek kommunikációs tevékenységét szabályzó 10/2013. (III.14.) ORFK utasítást a médiatartalom-szolgáltatók részére adható tájékoztatás rendről), etikai (pl. Magyar PR Szövetség Etikai Kódex), magatartási, viselkedési kódexszel vagy tájékoztatási szabályzattal (pl. PTE tájékoztatási szabályzata), továbbá a kommunikációs ágazatokra markánsan jellemző az önszabályozás is.

Tömegkommunikációs eszközök (médiák)

Megnyilvánulási területe a média, ami a közvetítő eszközök összessége, mint a nyomtatott sajtó, a rádió és televízió, a mobil-kommunikáció (SMS, MMS), az internet, a kül-, és beltéri hirdető felületek. A legfontosabb jogszabályok a médiatörvény (2010. évi CLXXXV. törvény a mediaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról), médiaalkotmány (2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól), és a kapcsolódó törvények (mint például a frekvenciagazdálkodásról, az elektronikus hírközlésről rendelkező 2003. évi C. törvény). Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény rendelkezéseiben megtalálhatjuk a weboldalak, a világháló üzemeltetésére, és az e-mailekre vonatkozó szabályozást, de ez csak egy szelete a szabályozott viszonyoknak. A kültéri hirdetőtáblákra és egyéb hirdetési felületekre vonatkozó szabályokat minisztériumi (például közúti hirdetések, reklámok elhelyezését szabályzó, az utak forgalomszabályozásáról és a közúti jelzések elhelyezéséről szóló 20/1984. (XII.21.) KM rendelet vagy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárására vonatkozó szabályokról szóló 16/2001. (X.18.) NKÖM rendelet 7-8.§, műemléken elhelyezett reklámról szóló) vagy helyi önkormányzati rendelet állapítja meg. A médiákra vonatkozó fontos rendelkezésekkel találkozhatunk továbbá az EU joganyagban és az esetjogban, valamint a Hatóságok (NMHH, NAIH, FVH, VH etc.) döntéseiben. A médiaetikai kódexek száma is rohamosan szaporodik (pl. a Magyar Tartalomszolgáltatók közös etikai kódexe, az Újságíró Szövetségek, a MUK, MAKUSZ, MUOSZ etikai kódexei).

Kommunikációs üzeneteket megjelenítő, kreatív alkotások

A kreatív alkotó munka meghatározó fontosságú az üzenetek megfogalmazásában, művészi illetve tudományos megjelenítésében vagy oktatási tevékenység útján annak terjesztésében, népszerűsítésében. E terület elsődleges jogi normáit a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok vonatkozó rendelkezései alkotják. Kiemelt szerepet játszik a szellemi, művészi, tudományos alkotások védelmét biztosító szerzői jogról szóló (1999. évi LXXVI. tv.) törvény, amely jól sikerült kodifikációnak minősül.

A kommunikáció megnyilvánulásainak jogi konzekvenciái

A kommunikációs jog megsértésének jogi konzekvenciáit a jogrendszerben elsősorban, a kommunikációhoz kapcsolódó jogszabályok szankciórendszere tartalmazza. Hivatkozhatunk számos polgári jogi, szabálysértési-, büntetőjogi, vagy akár speciális szektorális rendelkezésre.

A leggyakoribb jogi ügyek a jogkövető magatartás hiánya mellett olykor visszavezethetők a kellő, illetve a megfelelő szabályozás hiányára is. Ugyanis a tisztázatlan szabályozási háttér jogi konfliktusokhoz vezet, a „kiskapuk”, a joghézag pedig kriminalizál. A jogesetek egy részében megfigyelhető, hogy a meghozott bírói döntések az alapjogok értelmezésén alapulnak.

A kommunikációs jog jogalanyai

A kommunikációs jog jogalánya valamely személy. Lehet természetes személy, jogi személy, de fogalma körébe sorolhatók a civil szervezetek, állami vagy önkormányzati szervek, nemzetközi illetve EU szervek, amelyek a kommunikációs jogokkal élve vagy kötelezettségek teljesítése körében járnak el.

Ambrus megfogalmazása szerint, „a személy fogalma kiterjeszhető a természetes személyre, jogi személyre, közhatalomra, médiumokra és a társadalomra általában.” (Ambrus 2010:35)

Dabu ugyanakkor rámutat, hogy alanya „*lehet bármely természetes személy, attól függetlenül, hogy az adott ország polgára vagy sem, bármely jogi személy, tekintet nélkül arra, hogy közhatalom vagy sem, beleértve a médiumokat, a nyilvánosságot, illetve az egész társadalmat*” (Dabu 2000:40).

A kommunikációs jognak - e jogok gyakorlása során - általában több érintett alanya van, ugyanis az aktív, cselekvő, jogokat gyakorló alanyok mellett a kommunikációs jogviszony nem tevékeny, passzív alanyokat is feltételez, akik a kapcsolódó kötelezettségek aktív alanyai. (E gondolatot az információhoz való jog vonatkozásában fogalmazza meg Ambrus, de meglátásom szerint ez általánosságban igaz a kommunikációs jog alanyaira, Ambrus, 2010:35.).

Összefoglalás

A jelen publikációban a kommunikáció és a kommunikációs jog vonatkozásában új, önálló módszertani megközelítés alapjait kívántam lerakni, egyben rámutatni összetettségére. Ennek eredményeképpen megállapítható, hogy kommunikációs jog a jogtudomány olyan önállóan körülhatárolható jogága, amely mint a háló átszövi az egész jogrendszert. Emellett feltártam és megfogalmaztam főbb jellemzőit is, és összegezve, az alábbi megállapításokra jutottam.

- A kommunikációs jogot alkotó normákban a genus (közös), de facto a communicatio (kommunikáció).
- Jogágként való megközelítése generalisan kettős, alanyi és tárgyi értelemben egyaránt beszélhetünk róla.
- A kommunikációs jog tárgykörébe tartozik minden, *a kifejezés bármely formájában vagy módon megvalósuló információ (üzenet) átadás által keletkező élet- és jogviszony.*

- Személyi, tárgyi, területi, időbeli hatálya erga omnes (mindenre kiterjedő), annak csak az erkölcsi és törvényi korlátok szabnak határt.
- A kommunikációs jog nemcsak jogosultságok, lehetőségek, hanem aktív – passzív, tevőleges és tartózkodó kötelezettségek összessége, azonban a jogosultságok nem korlátlanok.
- Egyesíti – a nemzetközi, alkotmányi kifejezési és kommunikációs jogokból származtatott – a kommunikáció egyes megjelenési, gyakorlati formáira már kifejlődött jogintézményeket, jogterületeket (mint pl. a sajtó jog, média jog, reklám jog, pr jog, adatvédelmi jog, szerzői jog, infokommunikációs jog, internet jog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyház jog, etc.). A kommunikációs jog – mint komplex jogágazat – különböző jogágak, kommunikációs jogi normák halmaza, amelyeket a kommunikáció ténye fog össze.
- A kommunikációs jog species (különös jegyei) a vélemény és kifejezés szabadságát alkotó vagy ahhoz kapcsolódó alaptörvényi rendelkezésekből származtatott, heterogén jogegyüttes.
- A kommunikációs jog önálló fogalmi rendszerrel bír, amely egyrészt magában foglalja a már kialakult jogintézmények fogalmi körét, másrészt e jogág saját központi fogalmait öleli fel.
- A jogforrásai rendszere rétegzett, megkülönböztethetünk primer (lex primaria) és secunder (lex subsidaria) jogi normákat a szokásjogtól az esetjogig, az önszabályozástól az EU normákig.
- Önálló intézmény-, szervezetrendszerrel bír, amely heterogén szervezeti struktúrát egyesít a kommunikációs joghoz kapcsolódása alapján.
- Önálló alapelvekkel bír. Az alapelvei körébe sorolhatók az alkotmányos alapelvek és jogelvek, valamint a kifejezés és kommunikáció szabadsághoz, a publicitáshoz, a jogállamisághoz közvetlenül kapcsolódó, primer jogágak általános elvei (pl. demokrácia elve, discrimináció tilalma, nullum crimen sine lege, nullum poena sine lege), másrészt a kommunikációs jog sajátos, egyedi alapelvei.
- Definiálható közjogi és magánjogi résszel rendelkezik, de ezek a közjogi és magánjogi elemek a szoros kapcsolódásuk miatt, gyakran keverednek, sokszor nehezen elkülöníthetők.
- Jól körülhatárolható általános és különös részre tagolható.
- A rétegzett normarendszerében egyaránt megtalálhatók anyagi és eljárási jogi normák.

Zárógondolatként megállapítható, hogy az információs társadalmak korában a kommunikációs jog további fejlődése várható, ugyanakkor kívánatos lenne, ha e jogágazat normáit kommunikációs törvénykönyv foglalná egységbe.

Irodalomjegyzék

- ÁDÁM Antal (2015). *Bölcseletek, vallások, jogi alapértékek*. Pécs: PTE ÁJK.
- ÁDÁM Antal (2007). *Bölcselet, vallás, állami egyház jog*. Budapest: Pécs: Dialóg Campus.
- AMBRUS, Z. (2010). *Dreptul comunicării*. Miercurea-Ciuc: Status.
- BALOGH Zsolt György (2004). *Az infokommunikációs jogról*. Infokommunikáció és Jog, (2)
- CARISTI, D., & DAVIE, W. (2012). *Communication Law*. New Jersey: Electronic Publishing Services.
- GÁLIK Mihály, & POLYÁK Gábor (2005). *Médiaszabályozás*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó.
- HALMAI Gábor (2002). *Kommunikációs jogok*. Budapest: Új Mandátum.